

Research
Article

Socio-Economic Strategies for Attracting Non-Governmental Organizations Participation in Community-Based Public Addiction Prevention

Somayeh Mahmoudi¹, Mansour Haghighatian², Asghar Mohammadi³

Received: 2024/12/08

Accepted: 2025/04/15

Abstract

Objective: This article analyzes the challenges facing non-governmental organizations (NGOs) and presents socio-economic strategies to encourage their participation in addiction prevention. **Method:** Data for this research were collected using the grounded theory approach and in-depth, semi-structured interviews with 20 founders, experts, and activists from NGOs in Isfahan province. Participants were selected through a theoretical and purposive sampling method. **Results:** The analysis of interview transcripts, conducted through a three-stage coding process, resulted in the identification of 80 descriptive codes, 16 axial categories, and 4 core categories titled "Socio-economic Challenges" and "Socio-economic Strategies." Specifically, eight socio-economic components were identified as challenging NGOs participation in addiction prevention: lack of sustainable financial resources and dependence on government aid; challenges in attracting and retaining human capital; insufficient scientific capital and specialized skills; lack of a clear and consistent system for wages and benefits; insufficient public and government trust in NGOs; lack of government convergence and legal support for NGOs; weak inclination toward voluntary cooperation; and strict security and police monitoring and control. Furthermore, eight strategies for encouraging NGOs participation were identified: financial support and provision from the public budget; passing laws and facilitating the allocation of non-repayable loans; providing non-cash aid; facilitating the receipt of international assistance; empowering NGOs in social policy-making; creating an environment for community and government convergence with NGOs; reflecting and publicizing the effectiveness of NGOs performance; and fostering a culture of trust in NGOs. **Conclusion:** In the field of addiction prevention, NGOs are no longer an accessory to the government, but a necessity whose capabilities the government must cultivate and strengthen. **Keywords:** Non-governmental organizations, Participation, Community-based public prevention, Addiction, Socio-economic strategies

1. Ph.D. Student, Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.

2. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran. Email: mansour_haghighatian@yahoo.com

3. Associate Professor, Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.

راهبردهای اقتصادی - اجتماعی جلب مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشگیری همگانی از اعتیاد با رویکرد اجتماع‌محور

سمیه محمودی^۱، منصور حقیقتیان^۲، اصغر محمدی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۸

چکیده

هدف: مقاله حاضر با واکاوی چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد به ارائه راهبردهای اقتصادی- اجتماعی جلب مشارکت آنان در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد پرداخت. **روش:** داده‌های پژوهش با روش نظریه داده بنیاد و مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ نفر از مؤسسان، کارشناسان و فعالان سمن‌های استان اصفهان به شیوه‌ی نمونه‌گیری نظری و هدفمند گردآوری شد. **یافته‌ها:** تحلیل رونوشت متن مصاحبه‌ها و با انجام سه مرحله کدگذاری منجر به شناسایی ۸۰ کد توصیفی، ۱۶ مقوله محوری و ۴ مقوله هسته‌ای با عنوان چالش‌های اقتصادی- اجتماعی و راهبردهای اقتصادی- اجتماعی شد. به طور خاص، ۸ مؤلفه‌ی چالش‌برانگیز اقتصادی- اجتماعی مشارکت سمن‌ها در پیشگیری از اعتیاد عبارت بودند از: عدم پایداری منابع تأمین مالی و وابستگی به کمک‌های دولت، چالش‌های جذب و نگه‌داشت سرمایه‌های انسانی، عدم کفایت سرمایه‌های علمی و مهارت تخصصی، فقدان نظام حقوق و مزایای مشخص و مستمر، اعتماد ناکافی جامعه و دولت به سمن‌ها، ناهمگرایی دولت و عدم حمایت قانونی از سمن‌ها، گرایش ضعیف به همکاری داوطلبی و نظارت و کنترل سخت‌گیرانه انتظامی- امنیتی. همچنین، ۸ راهبرد جلب مشارکت سمن‌ها عبارت بودند از: حمایت و تأمین مالی از محل بودجه عمومی، تصویب قوانین و تسهیل اعطای وام‌های بلاعوض، اعطای کمک‌های غیرنقدی، تسهیل دریافت کمک‌های بین‌المللی، تصمیم‌سازی سمن‌ها در سیاست‌گذاری‌های اجتماعی، بسترسازی همگرایی جامعه و دولت با سمن‌ها، انعکاس و انتشار اثربخشی عملکرد سمن‌ها و فرهنگ‌سازی اعتماد به سمن‌ها. **نتیجه‌گیری:** سمن‌ها در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد دیگر یک وسیله جانبی برای دولت نیستند بلکه یک ضرورت هستند که دولت می‌بایست قابلیت‌های آن‌ها را پرورش و تقویت نماید.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌های مردم‌نهاد، جلب مشارکت، پیشگیری همگانی با رویکرد اجتماع‌محور، اعتیاد، راهبردهای اقتصادی- اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.

۲. نویسنده مسئول: دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران. پست

الکترونیک: mansour_haghighatian@yahoo.com

۳. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.

مقدمه

جامعه ایران در چند دهه گذشته به دلیل بحران‌های عمدتاً اقتصادی مولد مسائل اجتماعی متعددی بوده است، به طوری که امروزه با کثرت و رشد روزافزون آسیب‌های اجتماعی مواجه است و این وضعیت به ویژه در رابطه با اعتیاد بسیار نگران‌کننده است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که مصرف مواد اعتیادآور سالانه نزدیک به ۱۱/۷ میلیارد دلار به شکل هزینه‌های مستقیم و غیر مستقیم به اقتصاد کشور ضربه می‌زند و هر فرد وابسته به مواد ۳۹۰۰ دلار به بخش‌های درمان، بهداشت و پیشگیری خسارت وارد می‌آورد (مختاریان و هاشمی، ۱۳۸۹).

از لحاظ سلامت فردی و اجتماعی، مصرف مواد اعتیادآور اصلی‌ترین عاملی است که بیماری‌های متعدد از جمله هپاتیت نوع C را بر سلامت جامعه تحمیل می‌کند (مرکز مبارزه با اعتیاد و جرائم سازمان ملل متحد^۱، ۲۰۲۳). از این منظر، اعتیاد نه تنها برای فرد مبتلا دارای پیامدهای نامطلوب جسمی و روانی است، بلکه خانواده‌ها، دولت‌ها و تمامی ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر جنبه‌های حیات اجتماعی را تحت تأثیر پیامدهای مخرب خود قرار می‌دهد و عاملی است که زمینه‌ساز آسیب‌های اجتماعی و نابسامانی‌های خانوادگی و فردی است (مومنی و همکاران، ۱۴۰۳). هضم این میزان تأثیرات ویرانگر بسیار دشوار است و بازنگری در سیاست‌ها و شیوه‌های مرتبط با پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور را ضروری می‌کند. رویکردی که اغلب کشورهای توسعه‌یافته در این زمینه اتخاذ کرده‌اند، رویکرد پیشگیری اجتماع محور است. کشورهای توسعه‌یافته مسئله اعتیاد را به عنوان یک واقعیت اجتماعی پذیرفته و تلاش کرده‌اند تا پیشگیری و مدیریت مصرف مواد اعتیادآور را به واسطه سازمان‌های مردم نهاد و به شیوه پیشگیری همگانی با رویکرد اجتماع محور کنترل نمایند (دژاکام و وایت^۲، ۲۰۲۱).

پیشگیری اجتماع محور از دل نقطه ضعف اصلی درمان‌های سنتی یعنی عدم تمرکز بر تأثیر عوامل محیط اجتماعی-فرهنگی بر پیشگیری از اعتیاد برآمد و بر نقش حمایتی

خانواده، گروه دوستان، شبکه همتایان، گروه‌های اجتماعی و سمن‌ها در پیشگیری از اعتیاد به مواد اعتیادآور تأکید دارد (زیدی^۱، ۲۰۲۰). از این منظر، پیشگیری اجتماعی محور اتخاذ تدابیر و روش‌های آموزشی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دولت، نهادها و سمن‌ها در زمینه‌ی سالم‌سازی محیط اجتماعی برای حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع اعتیاد است. در جامعه ایران از سال ۱۳۷۵ رویکرد پیشگیری اجتماعی محور از دل سایر مداخلات متولد شد (آهنگ و همکاران، ۱۳۹۹) و تاکنون سمن‌ها با رویکرد اجتماع محور در حل انواعی از مسائل اجتماعی نقش قابل ملاحظه‌ای ایفا کرده‌اند. به طور مثال، در زمینه اعتیاد، سالانه بیش از ۸۰ درصد برنامه‌های کاهش آسیب و درمان در کشور توسط ۲ هزار و ۲۷۱ سمن فعال در این زمینه انجام شده است که ۳۷ درصد در برنامه‌های پیشگیری، ۵۶ درصد در درمان و ۷ درصد در کاهش آسیب‌ها نقش داشته‌اند. طبق آخرین آمار، تقریباً ۱۰۰ سمن به طور خاص برای کمک به حل چالش‌های رو به رشد افراد وابسته به مواد در حال کار هستند (حاتمی‌خلجیان و همکاران، ۱۴۰۲).

با وجود تمام تأکیدات بر عملکرد مثبت سمن‌ها در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و نیاز مبرم دولت‌ها به یاری آن‌ها، شرایط و زمینه‌ی مشارکت و فعالیت سمن‌ها همواره فراهم نیست. پیشینه آسیب‌شناسی سمن‌های فعال در کشور ما حکایت از وجود مسائل و مشکلات عدیده‌ای دارد که سمن‌ها برای مشارکت در زمینه‌ی پیشگیری همگانی از مصرف مواد اعتیادآور با آن‌ها مواجه هستند. در این زمینه، یافته‌های پژوهش محمدی و نعمتی (۱۴۰۲) نشان داده است که مراکز پیشگیری و ترک اعتیاد با چالش‌های درون‌سازمانی (چالش‌های مالی، چالش‌های سازمانی و مدیریت منابع انسانی) و برون‌سازمانی (فشارهای آسیب‌زای نهادی و عدم حمایت نهادی) روبه‌رو هستند و برای عملکرد اثربخش ضرورت دارد تا علاوه بر اتخاذ راهبردهای بازاریابی و چانه‌زنی برای جلب حمایت‌های نهادی به بازمهندسی ساختار سازمانی خود نیز بپردازند. یافته‌های پژوهش محبوبی شریعت‌پناه و محمدتقی‌زاده (۱۴۰۲) نیز مؤید آن است که ضعف در همکاری نیروهای داوطلب سمن‌ها، محدودیت‌سازی حوزه‌ی فعالیت، مشکلات اقتصادی،

اعتماد پائین مردم و دولت به سمن‌ها، ضعف شبکه‌سازی در سمن‌ها، ضعف حضور در عرصه‌ی سیاست‌گذاری، کاستی در شفافیت ساختار قانونی تأسیس و حمایت از سمن‌ها از جمله چالش‌های سمن‌ها برای مشارکت در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی است. با عطف نظر به چالش‌های مراکز پیشگیری و ترک اعتیاد، اسدی‌فرد (۱۴۰۳) الگوی مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد ارائه کرده است که در سه سطح کلان، میانه و خرد شامل اتخاذ راهبردهای رفع مشکلات اقتصادی، بازنگری در سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیری، فرهنگ‌سازی، هم‌گرایی نهادی، توسعه حمایت‌های اجتماعی، آگاهی‌بخشی و آموزش می‌باشد. در بررسی پیشینه‌های تجربی خارج از کشور یافته‌های پژوهش بودی^۱ (۲۰۲۳) نیز نشان داده است که نیاز به یافتن منابع مالی پایدار، نیاز به نیروی انسانی متخصص و نیاز به ارتباط با دستگاه‌های دولتی و ارتقاء عملکرد از جمله مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی سمن‌ها است. علاوه بر چالش‌های یادشده، سمن‌ها به متخصصانی نیاز دارند تا روش‌های جدید برای ایجاد و ارتقاء ارتباط بین خودشان و دستگاه‌های دولتی تدوین نمایند که پایداری بلندمدت سمن‌ها را حفظ نماید. پژوهش رجبی و همکاران (۲۰۲۳) نشان داده است که تصویب قوانین برای حمایت مادی و معنوی دولت از سمن‌ها، ایجاد بانک اطلاعاتی از سمن‌ها، و تشکیل شبکه‌ای از سمن‌های فعال در حوزه‌ی پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی مهم‌ترین راهبردهای تسهیل‌کننده مشارکت و بهبود عملکرد سمن‌ها هستند. پژوهش ویسالکشی^۲ و همکاران (۲۰۲۳) نشان داده‌اند که برای اجرا و دستیابی کامل به اهداف قانون مراقبت‌های بهداشتی در آینده ضرورت دارد تا راه‌کارهایی نظیر به رسمیت شناختن سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌ی بهداشت روان توسط قانون، سیاست‌گذاری ایجاد تغییرات لازم در سطح سیستمی و پرورش و تقویت پتانسیل سمن‌ها اتخاذ گردد. سینگ دیلون و سینگ^۳ (۲۰۲۲) در پژوهش خود با تأکید بر دور باطل مصرف مواد اعتیادآور در جامعه‌ی هند و هزینه‌های هنگفتی که بر دولت تحمیل می‌شود و دولت عملاً از پس تداوم چنین هزینه‌هایی بر نمی‌آید معتقدند که در چنین شرایطی برای

کنترل اعتیاد در جامعه هند ضرورت دارد تا طیف وسیعی از سمن‌ها، باشگاه‌های اجتماعی، فرقه‌های مذهبی و جامعه که از قدرت تأثیرگذاری بالایی برخوردار هستند ابتکار عمل را در دست بگیرند. در واقع، اگر قرار بر آن باشد که معضل اعتیاد و مصرف مواد اعتیادآور در جامعه هند ریشه کن شود باید راهبردهایی اتخاذ گردد که سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد مشارکت فعال داشته باشند.

مجموعه آمارهای ارائه شده که حاکی از روند فزاینده‌ی مصرف مواد اعتیادآور در کشور هستند و واکاوی پیشینه‌های پژوهش که نشان دهنده وجود مشکلات و چالش‌های متعدد سمن‌های فعال در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی است، مسئله‌ی بررسی پژوهش حاضر هستند. بر اساس داده‌های بانک اطلاعات سمن‌های استان اصفهان و مشاهده میدانی محقق در استان اصفهان، از میان ۷۳ مؤسسه، انجمن، کانون، بنیاد، جمعیت، مجمع با زمینه‌ی فعالیت آسیب‌های اجتماعی، تنها ۲۹ سمن فعال هستند و این ۲۹ سمن نیز در زمینه‌ی پیشگیری از مواد اعتیادآور فعالیت‌ی ندارند. بر اساس این داده‌ها، این نتیجه حاصل می‌شود که ۶۱ درصد از سمن‌های استان اصفهان فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی در زمینه پیشگیری از مواد اعتیادآور غیرفعال هستند. بنابراین، بر مبنای روند فزاینده‌ی مصرف مواد اعتیادآور از یک سو و نیاز به اتخاذ تدابیر همگانی با رویکرد اجتماع محور از سوی دیگر، سؤال‌های پژوهش حاضر بر این اساس مطرح شده‌اند که سمن‌های فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی برای مشارکت همگانی در پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور با چه مشکلات و چالش‌هایی مواجه هستند؟ برای جلب مشارکت سمن‌ها در زمینه پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور با رویکرد اجتماع محور چه راهبردهایی می‌بایست اتخاذ گردد؟ بر اساس سؤال‌های مطرح شده، پژوهش حاضر بر آن است تا با روش نظریه‌ی داده‌بنیاد و انجام مصاحبه‌ی عمیق با فعالان، کارشناسان و مؤسسان ابتدا مسائل و چالش‌های سمن‌های فعال در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی را بررسی و سپس راهبردهای اقتصادی-اجتماعی جلب مشارکت آن‌ها در زمینه‌ی پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور را به صورت علمی واکاوی نماید. بنابراین، هدف مشخص پژوهش حاضر ارائه راهبردهای اقتصادی-اجتماعی

برای جلب مشارکت سمن‌ها در زمینه پیشگیری همگانی از مصرف مواد اعتیادآور با رویکرد اجتماع محور است.

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش این پژوهش از نوع تحقیق کیفی و مبتنی بر استراتژی روش نظریه‌ی زمینه‌ای است. نمونه مورد مطالعه شامل ۲۹ سمن (مؤسسه‌ها، خیریه‌ها، کانون‌ها، انجمن‌ها، بنیادها، جمعیت‌ها و مجمع‌ها) فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی استان اصفهان بود که به روش نمونه‌گیری نظری و هدفمند و انجام مصاحبه با تعداد ۲۰ نفر از فعالان، کارشناسان و مؤسسان، اشباع نظری حاصل شد. ابزار اصلی برای گردآوری داده‌ها شامل مصاحبه نیمه‌ساختاریافته عمیق و باز بود که مشاهده‌های مشارکتی پژوهش‌گر در میدان پژوهش نیز افزوده شد. تحلیل داده‌ها به صورت فرایندی منظم و مداوم از مقایسه داده‌ها بود و فن اصلی تجزیه و تحلیل داده‌ها کدگذاری بود که در سه سطح کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. شناسایی، نام‌گذاری، توصیف و طبقه‌بندی داده‌ها در مرحله کدگذاری باز صورت گرفت و در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم و مقوله‌هایی که در مرحله کدگذاری باز شناسایی شده بودند در تجزیه و ترکیبی جدید به یکدیگر مرتبط شدند. نهایتاً، در کدگذاری انتخابی محقق تلاش کرد تا بتواند از دل داده‌ها، علاوه بر مشکلات و چالش‌ها، راهبردهای تأثیرگذار برای جلب مشارکت سمن‌ها در زمینه پیشگیری همگانی از اعتیاد با رویکرد اجتماع محور را استخراج نماید.

اعتباریابی داده‌ها^۱: اعتبار معیاری است که به وسیله‌ی آن قابلیت اطمینان یافته‌ها نسبت به واقعیت یا آنچه در داده‌ها اتفاق می‌افتد، تعیین می‌شود (فورد^۲، ۲۰۲۳). برای اعتباریابی پژوهش، جنبه‌های مختلفی مد نظر قرار گرفته است: استاد راهنما به عنوان بازرس خارجی^۳ بر تمامی مراحل پژوهش نظارت داشت و در مسیر تحقیق با مشاوران تبادل نظر شد. همچنین، از روش اعتبار از طریق اعضا نیز استفاده شد، به این نحوه که نتایج تحقیق به

برخی مصاحبه‌شوندگان برگردانده شد تا اطمینان حاصل شود که تجربه‌ی زیسته آنان با یافته‌های پژوهش مطابقت دارد. به علاوه، تلاش شد تا داده‌ها و روش‌ها در حین اجرای پژوهش به گونه‌ای ثبت شود که سایر پژوهش‌گران به خوبی درک نمایند که محقق چگونه با این نتایج و یافته‌ها رسیده است (چارماز و تورنبرگ^۱، ۲۰۲۱). مرور چندباره‌ی صوت مصاحبه‌ها، پیاده کردن دقیق متن مصاحبه‌ها و تدوین مشاهده‌نامه و غیره از جمله موارد دیگری بود که برای افزایش اعتبار به کار گرفته شدند.

یافته‌ها

جدول ۱: ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌های پژوهش

ردیف	سن	جنسیت	سطح تحصیلات	رشته تحصیلی	نوع فعالیت	سابقه فعالیت
سمن شماره ۱	۵۳	مرد	دکتر	علوم اجتماعی	مؤسس	۱۵ سال
سمن شماره ۲	۵۵	مرد	دکتر	علوم تربیتی	مؤسس	۱۷ سال
سمن شماره ۳	۴۹	مرد	کارشناسی ارشد	علوم سیاسی	مؤسس	۱۳ سال
سمن شماره ۴	۴۸	زن	کارشناسی ارشد	روانشناسی	مؤسس	۱۰ سال
سمن شماره ۵	۴۴	مرد	کارشناسی ارشد	مدیریت دولتی	مؤسس	۸ سال
سمن شماره ۶	۵۲	مرد	کارشناسی ارشد	روانشناسی	مؤسس	۱۱ سال
سمن شماره ۷	۵۴	زن	کارشناسی	مدیریت بازرگانی	مؤسس	۱۴ سال
سمن شماره ۸	۴۹	زن	کارشناسی	جامعه‌شناسی	مؤسس	۱۳ سال
سمن شماره ۹	۴۷	مرد	کارشناسی	حقوق	کارشناس	۱۶ سال
سمن شماره ۱۰	۴۹	زن	کارشناسی	ادبیات	کارشناس	۱۱ سال
سمن شماره ۱۱	۴۶	مرد	کارشناسی	مدیریت صنعتی	کارشناس	۱۲ سال
سمن شماره ۱۲	۳۹	زن	کارشناسی	حقوق	کارشناس	۸ سال
سمن شماره ۱۳	۳۸	زن	کارشناسی	حسابداری	کارشناس	۱۰ سال
سمن شماره ۱۴	۴۴	مرد	کارشناسی	جامعه‌شناسی	کارشناس	۱۴ سال
سمن شماره ۱۵	۴۷	مرد	کارشناسی	مدیریت دولتی	کارشناس	۱۲ سال
سمن شماره ۱۶	۵۱	مرد	کاردانی	دستکاری قضائی	فعال	۱۶ سال
سمن شماره ۱۷	۴۵	مرد	کاردانی	حسابداری	فعال	۹ سال
سمن شماره ۱۸	۳۹	مرد	کاردانی	نرم‌افزار کامپیوتر	فعال	۱۰ سال
سمن شماره ۱۹	۴۸	مرد	دیپلم	انسانی	فعال	۱۳ سال
سمن شماره ۲۰	۵۰	مرد	دیپلم	تجربی	فعال	۱۵ سال

از ۲۰ نفر مشارکت کننده در پژوهش حاضر، ۸ نفر مؤسس، ۷ نفر کارشناس و ۵ نفر فعال در سمن ها بودند. ۳۰ درصد از مشارکت کنندگان زن و ۷۰ درصد مرد بودند. بیشینه سن مشارکت کنندگان ۵۵ سال و کمینه آن ها ۳۸ سال بود. بیشینه سابقه فعالیت مشارکت کنندگان ۱۷ سال و کمینه فعالیت ۸ سال بود. به لحاظ سطح تحصیلات، ۱۰ درصد دیپلم، ۱۵ درصد کاردانی، ۴۵ درصد کارشناسی، ۲۰ درصد کارشناسی ارشد و ۱۰ درصد نیز دارای مدرک دکترا بودند.

بخشی از یافته های تفسیری حاصل از بررسی میکروسکوپی سطر به سطر رونوشت متن مصاحبه ها و با کد گذاری باز منجر به شناسایی ۴۰ واحد معنا یا کد توصیفی شد. با انجام کد گذاری محوری، کدهای توصیفی در محور ۸ مقوله به شرح جدول ۲ قرار گرفتند و با انجام کد گذاری انتخابی، مقوله ها حول ۲ مقوله ی هسته ای یعنی چالش های اقتصادی و چالش های اجتماعی یکپارچه شدند و به کمک متن مصاحبه ها تحلیل شدند.

جدول ۲: فرآیند کد گذاری و مقوله بندی و استخراج چالش های سمن ها برای مشارکت در پیشگیری از اعتیاد

کد گذاری باز	کد گذاری محوری	کد گذاری انتخابی
۲۰ واحد معنا یا کد توصیفی	عدم پایداری منابع مالی و وابستگی به دولت چالش های جذب و نگهداشت سرمایه های انسانی عدم کفایت سرمایه های علمی و مهارت های تخصصی فقدان نظام حقوق و مزایای مشخص و مستمر	چالش های اقتصادی
۲۰ واحد معنا یا کد توصیفی	اعتماد ناکافی جامعه و دولت به سمن های اجتماع محور ناهمگرایی دولت و عدم حمایت قانونی از سمن ها گرایش ضعیف به همکاری داوطلبی نظارت و کنترل سخت گیرانه انتظامی-امنیتی	چالش های اجتماعی

۱- چالش های اقتصادی مشارکت سمن ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد

۱-۱- عدم پایداری در منابع تأمین مالی و وابستگی به دولت

مؤسسان، کارشناسان و فعالان سمن های مورد مطالعه در مصاحبه ها به کمبود منابع مالی و عدم ثبات در تأمین منابع درآمدی اشاره کرده اند. آن ها بر این عقیده بودند که مهم ترین مانع مشارکت سمن ها در پیشگیری از اعتیاد فقدان روندهای پایدار برای تولید منابع

درآمدی و مالی است. مسئله عدم پایداری در تأمین منابع درآمدی و مالی در گفتار مؤسس سمن شماره ۲ این گونه بازتاب داشته است که: "همیشه بخش مهمی از مشغله فکری ما اینه که مخارج مؤسسه از جمله حقوق و مزایای همکاران رو چطور تأمین کنیم. هر سال و چه بسا هرماه باید دنبال منابعی مالی باشیم که به کمک اون‌ها بتونیم از پس مخارج مؤسسه بر بیایم."

پیشگیری از اعتیاد عمدتاً از طریق آموزش و مشاوره، برنامه‌های سلامت روان و توانمندسازی افراد در معرض مصرف مواد اعتیادآور امکان‌پذیر می‌شود. اگر سمن‌ها از ثبات درآمدی لازم برخوردار نباشند و یا روند روشنی برای تولید منابع درآمدی و مالی نداشته باشند، در آن صورت نمی‌توانند در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد مشارکت داشته باشند. در این رابطه کارشناس سمن شماره ۱۵ بیان کرده است که: "مشارکت در پیشگیری از اعتیاد نیاز به تأمین منابع مالی برای دعوت اساتید و متخصصان برا برگزاری کلاس‌های آموزش و مشاوره و توانمندسازی افراد در معرض خطر داره. از اون‌جا که ما منابع درآمد ثابتی نداریم نمی‌تونیم برا پیشگیری از اعتیاد برنامه‌ریزی و اجرا داشته باشیم."

۲-۱- چالش‌های جذب و نگه‌داشت سرمایه‌های انسانی

یکی از مسائل مهمی که سمن‌ها برای مشارکت در پیشگیری از اعتیاد با آن مواجه هستند کمبود نیروی انسانی با دانش و تخصص است. به عبارت دیگر، کمبود داوطلبان ماهر و متخصص در کنار ریزش نیروها به علت درگیر شدن در مسائل شخصی از مشکلات پیش روی سمن‌ها است. در این رابطه، کارشناس سمن شماره ۱۸ بیان کرده است که: "جذب افراد با سطح دانش بالا برای کانون‌های محله‌ای کار بسیار سختیه چراکه نمی‌تونن انگیزه‌های مالی و شغلی مناسبی برا اون‌ها ایجاد کنن. یکی از افراد متخصص معتقد بود کار توی انجمن‌های محله‌ای نه درآمدی داره و نه آینده‌ای."

بیشتر افرادی که جذب خیریه‌ها و مؤسسات محله‌ای می‌شوند پس از مدتی انجام کار داوطلبی به دلائل افزایش مشغله‌های فردی، ضعف مالی، از دست دادن انگیزه، تردید در انجام فعالیت داوطلبانه بدون دستمزد و نیز مسائل خانوادگی از حوزه پیشگیری از اعتیاد خارج می‌شوند. این فرآیند می‌تواند سرنوشت رو به زوالی را برای این مؤسسات به ارمغان

در آورد. فعال سمن شماره ۱۷ می گوید: "در کشور ما برا کار داوطلبی ارزشی قائل نیستند. کار توی انجمن های محله ای برا بسیاری از سازمان ها و نهادها جزء سابقه ی کار محسوب نمیشه و هیچ نهاد یا سازمانی وقت استخدام امتیازی برا کار داوطلبی و خدمات اجتماعی در نظر نمی گیره اینا نشون میده که کار داوطلبی تو انجمن های محله ای آینده ای نداره."

۳-۱- عدم کفایت سرمایه های علمی و مهارت تخصصی

فعالیت در انجمن ها و مؤسسات حوزه پیشگیری از اعتیاد نیازمند دانش و تخصصی است که بتواند به این حوزه کمک نماید، اما اغلب داوطلبان فعال در این حوزه از دانش، مهارت و تخصص کافی برخوردار نیستند. در این زمینه، کارشناس سمن شماره ۱۴ می گوید: "اغلب کسانی که برا انجام کار داوطلبانه به مؤسسه ما مراجعه کردن از دانش و آگاهی لازم در حوزه ی آسیب های اجتماعی و در زمینه ی اعتیاد و شیوه های مختلف پیشگیری از اعتیاد برخوردار نبودن."

۲۴۵

245

در بسیاری از موارد اعضاء و حتی مدیران سمن ها با ماهیت کار اجتماعی در حوزه ی پیشگیری از اعتیاد آشنا نیستند و این عدم شناخت می تواند پیامدهایی مانند نگاه کوتاه مدت حداقلی و فاقد اثر گذاری در حوزه ی پیشگیری از اعتیاد به همراه داشته باشد. در این زمینه، کارشناس سمن شماره ۱۳ می گوید: "ضعف دانش، مهارت و تخصص در حوزه ی پیشگیری از اعتیاد موجب شده فعالیت اغلب مؤسسات محله ای در این زمینه عمدتاً پراکنده، غیر تخصصی و گاهی بی تأثیر باشه."

۴-۱- فقدان نظام حقوق و مزایای مشخص و مستمر

سمن ها به لحاظ سازمانی در زمره ی سازمان های غیردولتی نیمه ساختارمند دسته بندی می شوند. ویژگی این دسته از سمن ها آن است که تمام تلاش خود را برای توسعه کیفی و کمی خدمات انجام می دهند و برای بهبود شرایط خود بدنبال جذب نیروهای متخصص و ارزیابی عملکرد خود هستند در عین حال، نداشتن یک نظام مشخص حقوق و مزایای مستمر مانع بهبود عملکرد و جذب نیروی متخصص است. مؤسس سمن شماره ۱ درباره این مشکل می گوید: "در کشور ما مؤسسات و خیریه ها نوعی بازار کار محسوب می شن."

افرادی که به هر دلیل نتوانستن جذب سازمان‌های دولتی بشن به این مؤسسات روی میارن و اغلب هم به دنبال درآمد و کسب اعتبار اجتماعی هستن. سمن‌ها به دلیل نامشخص بودن نظام حقوق و مزایا قادر به جذب این دسته از نیروها که برخی از اون‌ها از تجربه و تخصص لازم هم برخوردارن، نیستن."

ضعف‌های ساختاری - اداری باعث شده است تا این دسته از سمن‌ها برای تأمین منابع مالی خود به کمک‌های نهادهای دولتی وابسته باشند. کمک‌های نهادهای دولتی نیز به اندازه‌ای نیست که بشود بر مبنای آن یک نظام مشخص حقوق و مزایا تدوین کرد. در این رابطه، مؤسس سمن شماره ۸ می‌گوید: "یکی از منابع مالی ما یارانه‌ایست که توسط سازمان بهزیستی پرداخت میشه. بعضی مواقع شورایاری‌ها، مساجد و حسینیه‌ها نیز کمک‌های جزئی اعطا می‌کنن اما مقادیر این کمک‌ها به حدی نیست که بشه حقوق و مزایای منظمی به داوطلبان پرداخت کرد. در بعضی مواقع این کمک‌ها مخارج روزمره رو هم تأمین نمی‌کنن."

۲- چالش‌های اجتماعی مشارکت سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد

۲-۱- اعتماد ناکافی جامعه و دولت به سمن‌ها

شاید به دلیل نوپایی و حساسیت برانگیز بودن فعالیت سمن‌ها در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری همگانی از اعتیاد، جامعه و دولت هنوز نگاه درست خود نسبت به سمن‌ها را پیدا نکرده‌اند. به نظر مؤسسان، کارشناسان و فعالان، نگرش «امنیتی - انتظامی» نهادها و دستگاه‌های دولتی به سمن‌ها یکی از پیامدهای این نگاه نادرست به سمن‌ها است. مؤسس سمن شماره ۷ معتقد است: "دستگاه‌ها و نهادهای دولتی به سمن‌ها اعتماد ندارن برا همین در تصمیم‌گیری‌هاشون در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد هم نقشی برا سمن‌ها قائل نیستند. در کشور ما سمن‌ها به عنوان یک نهاد مدنی که در عین حال نماینده‌ی جامعه هستن هنوز مورد پذیرش دولت و جامعه قرار نگرفتن."

نگاه سمن‌ها به دولت هم حاکی از بی‌اعتمادی است. به نحوی که سمن‌ها نیز به نهادها و دستگاه‌های دولتی اعتماد ندارند. این بی‌اعتمادی از آنجا ناشی می‌شود که سمن‌ها احساس می‌کنند که دولت «نگاهی از بالا به پایین» به آن‌ها دارند، به نحوی که موضع

دولت را همچون یک «کارفرما» می‌بینند. علاوه بر این، گاهی سمن‌ها احساس می‌کنند که دولت از آن‌ها «استفاده ابزاری» می‌کند و فعالیت‌های سمن‌ها را به نفع خود مصادره می‌نماید: کارشناسان و موسسان سمن در این زمینه می‌گویند: "یکی از مسائلی که باعث میشه سمن‌ها با شک و تردید وارد مشارکت در پیشگیری از اعتیاد بشن، مسئله‌ی بدعهدی و بی‌اعتمادی به دولته (کارشناس سمن شماره ۱۳). سمن‌ها اعتماد چندانی به نهادهای دولتی ندارند برا همین نمی‌تونن رو کمک‌های دولت به‌ویژه کمک‌های مالی تو زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد حساب باز کنن (مؤسس سمن شماره ۶)."

۲-۲- ناهمگرایی دولت و عدم حمایت قانونی از سمن‌ها

تعامل ضعیف دولت با سمن‌ها را می‌توان ناشی از فرآیندهایی مانند «ضعف قوانین تأسیس سمن‌ها و ناهماهنگی دستگاه‌های دولتی متولی» و «وابستگی قوانین به رویکرد دولت‌ها و سلیقه‌ای بودن آن»، دانست. بنا بر نظر مؤسسان، کارشناسان و فعالان اجتماعی: "عدم ثبات سیاسی در دولت‌ها، منجر به برخورد سلیقه‌ای در زمینه‌ی ثبت سمن‌ها میشه (مؤسس سمن شماره ۵). برا ثبت یک سمن باید از دستگاه‌ها و نهادهای متعددی استعلام کرد و مجوز فعالیت دریافت کرد این کار هم بسیار زمان‌بره (مؤسس سمن شماره ۴)."

در حال حاضر، دستگاه‌ها و نهادهای مختلفی متولی امر تأسیس سمن‌ها هستند و به دلیل تقسیم فرآیند ثبت سمن‌ها میان چندین دستگاه و نهاد دولتی (وزارت کشور، ناجا، اطلاعات، سازمان ثبت) و در نتیجه ناهماهنگی و تعارض دستگاه‌ها و نهادهای دولتی، روند ثبت و مجوز فعالیت سمن‌ها بسیار کند پیش می‌رود. به گفته‌ی برخی مؤسسان: "فرآیند استعلام از نهادهای امنیتی بسیار طولانی و در عین حال غیرشفافه و همین امر باعث پیچیدگی بیشتر روند ثبت سمن و دریافت مجوز فعالیت به ویژه در زمینه‌ی اعتیاد میشه (مؤسس سمن شماره ۳). روند فعلی ثبت سمن‌ها با مشکلات و معضلاتی مثل طولانی شدن و دست و پاگیر بودن روندها و بروکراسی و البته پرهزینه بودن اون روبرو هست که باعث دلسردی و بی‌انگیزگی فعالان در ابتدای مسیر فعالیت در زمینه پیشگیری از اعتیاد میشه (مؤسس سمن شماره ۸)."

مسیرهای ثبت و اعطای مجوز که توسط قانون‌گذار پیش‌بینی شده‌است با ماهیت سمن‌ها به ویژه در حوزه‌ی پیشگیری از اعتیاد در تناقض است. برای مثال، ارائه گواهی سوء پیشینه برای ثبت و اعطای مجوز در بسیاری از موارد فعالیت افرادی که تجربه‌ی اعتیاد را پشت سر گذاشته‌اند و چه بسا مسئولیت‌پذیرترین افراد برای رفع مشکلات مصرف مواد اعتیادآور هستند را بشدت محدود کرده و کنشگری در این حوزه را به عقب‌نشینی وامی‌دارد. مؤسس سمن شماره ۴ درباره این مشکل می‌گوید: "برا دریافت مجوز فعالیت از دولت باید از هفت‌خوان رستم گذشت، متولیان صدور مجوز برا مواردی مثل سوء پیشینه و سوء اخلاق تفسیرهای ضد و نقیضی دارن و اغلب سلیقه‌ای عمل می‌کنن (مؤسس سمن شماره ۵). یکی از بهبودیافتگان که فرد دغدغه‌مندی توزمین اعتیاد بود به دلیل سوء پیشینه موفق به دریافت مجوز برگزاری کلاس و انجام خدمات مشاور نشد."

۲-۳- گرایش ضعیف به همکاری داوطلبی

سمن‌ها یک سیستم عضویت باز هستند که پذیرای افراد داوطلب با گرایش‌ها و سلائق مختلف‌اند. برخی مواقع، ناآگاهی از ضرورت کار مشارکتی، جدای از گرایش‌ها و سلائق، منجر به گروه‌بندی و یارکشی گروه‌های مختلف فعالان درون سمن به ویژه در زمان انتخابات و شکل گرفتن هسته‌های متکثر در داخل سمن‌ها و رقابت این هسته‌ها با هم به جای همکاری می‌شود که این امر منجر به کناره‌گیری تعدادی از اعضا داوطلب می‌شود. کارشناس سمن شماره ۱۰ درباره این مسئله می‌گوید: "وقتی به جای همیاری خودمحوری در یک سمن شکل بگیره، کار مشارکتی نهادینه نمیشه و اختلاف‌نظرهای شخصی تصمیم‌گیری صحیح رو با مشکل مواجه میکنه. تو این حالت، اگر داوطلب از روحیه مشارکت و همکاری ضعیفی برخوردار باشه و نتونه روابط شخصی و حرفه‌ای رو تفکیک کنه در اون صورت کار داوطلبی در سمن رو رها می‌کنه."

در کنار ضعف همکاری داوطلبی، مدیریت احساسی به جای مدیریت تخصصی، کثرها و تنوع داوطلبان، تفاوت‌های فرهنگی و بینشی بین آن‌ها و تفاوت در سطح دانش و تجربه‌ی اعضا تبدیل به چالشی برای جلب همیاری و مشارکت در زمینه پیشگیری از اعتیاد خواهد شد. این موضوع توسط مؤسس سمن شماره ۱ این‌گونه بیان شده است که:

"ضعف انگیزه‌های مشارکت واقعی شده و در واقع، نوعی تکثر در انگیزه‌ها رو رقم می‌زنه که در کنار عدم به رسمیت شناختن تنوع دیدگاه و فشار برا همرنگی‌های ناسودمند، مشکلات پیچیده‌ای رو در مناسبات درونی سمن‌ها پیش روی فعالان و داوطلبان قرار می‌ده."

۲-۴- نظارت و کنترل سخت گیرانه انتظامی - امنیتی

سمن‌ها نه تنها مخالفتی با اعمال نظارت و کنترل بر عملکرد خود ندارند، بلکه بر نظارت دولت هم بر کیفیت فعالیت‌ها و هم بر مسائل مالی تأکید دارند، اما انتقاد سمن‌ها بر آن است که این نظارت و کنترل نمی‌بایست سلیقه‌ای باشد بلکه باید تابع سازوکار مشخص، شفاف و تعریف شده باشد. مؤسس سمن شماره ۲ معتقد است: "عدم وجود سازوکارهای نظارت و کنترل شفاف و مشخص و عدم تعریف صحیح نظارت و کنترل یکی از مسائلی هست که موجب میشه نهادهای انتظامی-امنیتی برداشت سلیقه‌ای از نظارت و کنترل داشته باشن و هرطور که صلاح می‌دونن اون رو اعمال کنن که این امر موجب نارضایتی سمن‌ها شده."

۲۴۹

249

فعالان سمن‌ها معتقدند که میان نظارت و کنترل تمایز وجود دارد. این درحالی است که در سال‌های اخیر نحوه عملکرد نهادها و دستگاه‌های دولتی به شکلی بوده است که از حالت نظارت خارج شده و بیشتر حالت کنترل به خود گرفته است. در این رابطه مؤسس سمن شماره ۱ معتقد است: "نظارت به این معناست که کارکرد سمن‌ها تا چه حد در راستای اهداف تعریف شده این سمن‌ها و از خلال راه کارهای تعریف شده خود سمن‌ها بوده. در حال حاضر، اونچه از نحوه رفتار نهادها و دستگاه‌های دولت با سمن‌ها میشه برداشت کرد، نمیشه اسم اون رو نظارت گذاشت."

۳- راهبردهای جلب مشارکت و فعال سازی سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد

بخش دیگری از یافته‌های تفسیری حاصل از بررسی میکروسکوپی سطر به سطر رونوشت متن مصاحبه‌ها و با کدگذاری باز منجر به شناسایی ۴۰ واحد معنا یا کد توصیفی شد. با انجام کدگذاری محوری، کدهای توصیفی در محور ۸ مقوله به شرح جدول شماره ۳ قرار

گرفتند و با انجام کدگذاری انتخابی، مقوله‌ها حول ۲ مقوله‌ای هسته‌ای یعنی راهبردهای اقتصادی و راهبردهای اجتماعی یکپارچه شدند و به کمک بخش‌هایی از مصاحبه‌ها تحلیل شدند.

جدول ۳: فرآیند کدگذاری و مقوله‌بندی و استخراج راهبردهای جلب مشارکت سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
۲۰ واحد معنا یا کد توصیفی	حمایت و تأمین مالی از محل بودجه عمومی تصویب قوانین و تسهیل اعطای وام‌های بلاعوض اعطای کمک‌های غیرنقدی به سمن‌ها تسهیل دریافت کمک سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی	راهبردهای اقتصادی
۲۰ واحد معنا یا کد توصیفی	تصمیم‌سازی سمن‌ها در سیاست‌گذاری‌های اجتماعی بسترسازی همگرایی دولت و جامعه با سمن‌ها انعکاس و انتشار اثربخشی عملکرد سمن‌ها فرهنگ‌سازی اعتماد به عملکرد سمن‌ها	راهبردهای اجتماعی

۳-۱-۱- راهبردهای اقتصادی

۳-۱-۱-۱- حمایت و تأمین مالی از محل بودجه عمومی

به استناد ماده ۵۵ قانون محاسبات عمومی کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور می‌تواند از محل اعتبار ردیف هزینه‌های پیش‌بینی نشده قانون بودجه کل کشور به‌منظور حمایت از سمن‌ها مبالغی را در اختیار این سازمان‌ها قرار دهد تا برابر مقررات در حوزه کاهش آسیب‌های اجتماعی هزینه نمایند (سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی، ماده ۵۵ قانون محاسبات عمومی کشور). به استناد سازوکار همین قانون، برخی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه تبلیغات اسلامی بودجه‌های کلانی را دریافت می‌نمایند. کارشناس سمن شماره ۱۲ معتقد است: "مجلس یا دولت بودجه خاصی برا سمن‌ها در نظر نگرفتن حداقل اینه که ما چیزی دریافت نمی‌کنیم. کمک‌های مالی ما تنها به یارانه‌ی ناچیزی هست که توسط سازمان بهزیستی پرداخت میشه. خوب مشخصه که اگه بودجه

کافی در نظر گرفته بشه سمن‌ها می‌تونن خدمات ارزش‌مندی به افراد آسیب‌دیده از اعتیاد ارائه بدن."

در برنامه بودجه سال ۱۴۰۳ حدود ۳۶ هزار میلیارد تومان به نهادهایی تخصیص داده شده که خروجی کارشان مشخص نیست و هیچ کارنامه عملکردی از آن‌ها منتشر نمی‌شود. مهم‌تر این که برای افکار عمومی مشخص نمی‌شود این پول‌های بیت‌المال دقیقاً در چه نقاطی و توسط چه کسانی هزینه می‌شود. در سال‌های گذشته بودجه نهادهای خاص ذیل جدول ۱۷ و بعدتر ذیل جدول ۹ تخصیص می‌یافت، اما با انتقادات افکار عمومی این بودجه‌ها به ردیف‌هایی منتقل شد که ذیل دستگاه‌ها قرار بگیرند تا اصطلاحاً بتوانند از آن‌ها حساب‌کشی کنند. اما نه تنها هیچ حساب‌کشی انجام نشد، بلکه بودجه این نهادها اضافه شد (قانون بودجه ۱۴۰۳) کارشناس سمن شماره ۹ معتقد است: "اگر بخوان براساس سمن‌های فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری همگانی از اعتیاد یا سایر حوزه‌ها هم مثل خیلی دیگر از نهادهای غیردولتی ردیف بودجه تعریف کنن براساس دولت یا مجلس کاری نداره البته فقط به این شریط که این قبیل کارها براساس اولویت داشته باشه."

۳-۱-۲- تصویب قوانین اعطای یارانه عمومی و وام‌های بلاعوض

یارانه‌ها و وام‌های بلاعوض از جمله مهم‌ترین ابزارهای اقتصادی دولت‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای جبران بخشی از کاستی‌های معیشت افراد و قشرهای آسیب‌پذیر، کاهش فاصله طبقاتی جامعه و در نهایت ایجاد رفاه نسبی و توسعه اجتماعی پایدار هستند. در اصطلاح بلاعوض بودن یارانه و وام‌ها، داوطلبانه و از روی بخشش مستتر است و سازوکار و شرایط دریافت این دست یارانه‌ها و وام‌ها، چنان است که مؤسسات مردم‌نهاد، خانوارها و افراد آسیب‌پذیر در شرایط سخت و مشکلات زندگی به سهولت بتوانند آن را دریافت نمایند (نجابت و همکاران، ۱۴۰۰). به اعتقاد مؤسس سمن شماره ۳: "یکی از راه‌کارهایی که دولت میتونه به مشارکت هرچه بیشتر سمن‌ها در حوزه پیشگیری از اعتیاد کمک‌کنه اعطای وام بلاعوض در قبال عملکرد سمن‌هاست. الان نهادهای

غیردولتی مثل خیرین مدرسه‌ساز هستن که در قالب یه تشکل از این وام‌ها استفاده می‌کنن. دولت می‌تونه به سمن‌ها هم مثل این خیریه‌ها وام بلاعوض بده."

وام‌های بلاعوض، قرض الحسنه و مددجویی از جمله وام‌هایی هستند که مؤسسات خیریه، صندوق‌های قرض الحسنه و سازمان بهزیستی به افراد تحت پوشش اعطا می‌کنند. مؤسسات خیریه این وام‌ها را در زمینه کمک به اقشار آسیب‌پذیر، کمک به ایتام و کمک به ازدواج و فعالیت‌هایی از این دست هزینه می‌کنند. صندوق‌های قرض الحسنه هم این وام‌ها را عمدتاً در زمینه‌ی محرومیت‌زدایی و فعالیت‌های فرهنگی هزینه می‌کنند و سازمان بهزیستی این وام‌ها را عمدتاً در زمینه‌ی درمان و مسکن هزینه می‌کنند. کمک به فعالیت و مشارکت سمن‌ها در حوزه پیشگیری از اعتیاد هم می‌تواند یکی از زمینه‌های بهرمندی از وام‌های بلاعوض باشد. مؤسس سمن شماره ۵ در این زمینه می‌گوید: "اگه سمن‌هایی که تو حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی فعال هستن بتونن متشکل بشن و یه شخصیت حقوقی پیدا کنن، در این صورت به نظرم می‌تونن علاوه بر کمک‌های مردمی از کمک سایر خیریه‌ها، صندوق‌ها و مؤسسات اعتباری و مالی هم استفاده کنن."

۳-۱-۳- اعطای کمک‌های غیرنقدی به سمن‌ها

بر اساس مفاد تبصره ۳۳ قانون بودجه و بر مبنای درخواست سازمان امور اداری و استخدامی کشور و وزارت اقتصاد و دارایی و سازمان برنامه و بودجه، دستگاه‌ها و نهادهای دولتی مکلف به پرداخت کمک‌های غیرنقدی موضوع این آئین‌نامه در قالب کالاهای مصرفی و معیشتی و یا مواد ضروری دیگر از طریق کوپن، دفترچه، کارت و امثال آن می‌باشند که توسط دستگاه مربوط با همکاری ستاد بسیج اقتصادی کشور تهیه و از طریق شرکت‌های تعاونی، فروشگاه‌های زنجیره‌ای و تعاونی مصرف وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی هر سه ماه یکبار به طریق مقتضی در اختیار مستخدمین قرار دهند (سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی، مفاد تبصره ۳۳ قانون بودجه). در این رابطه فعال سمن شماره ۱۶ معتقد است: "اگه دولت و مجلس اراده‌ای برا کمک به سمن‌ها داشته باشن راهکار کم نیست. یکیش کمک‌های غیرنقدی هست که اکثر نهادهای دولتی و حتی خصوصی در اختیار

کارکنانشون می‌گذارن. خوب دولت و مجلس می‌تونن سمن‌ها رو هم شامل دریافت این کمک‌های غیرنقدی بکنن."

استفاده از امکانات و زیرساخت‌های نهادها و دستگاه‌های دولت از سوی سمن‌ها نیز می‌تواند یکی از راه کارهای حمایتی دولت از سمن‌ها در زمینه پیشگیری همگانی از اعتیاد باشد. سمن‌ها برای فعالیت‌های میدانی لاجرم به منابع مالی نیاز دارند و در برخی مواقع مجبور می‌شوند که این منابع را از طریق دولت تأمین کنند. در اینجا، مهم‌ترین مسئله شیوه هزینه‌کرد و تصمیم‌گیری در رابطه با اقدامات یک‌تک است و در صورت توان‌مندی و حفظ استقلال، استفاده از امکانات و زیرساخت‌های دولت و کمک‌های غیرنقدی می‌تواند یکی از منابع تأمین‌کننده نیازهای نهادهای مدنی باشد. کارشناس سمن شماره ۱۵ در این مورد می‌گوید: "وزارت بهداشت یا سازمان بهزیستی می‌تونن به سمن‌ها اجازه بدن تا از دانش و اطلاعات و زیرساخت‌های این نهادها در راستای آموزش و مشاوره استفاده کنن. دولت هم می‌تونه به ازای هرنفیری که در برنامه‌های پیشگیرانه‌ی سمن‌ها شرکت می‌کنن کمک هزینه‌ی آموزشی اعطا کنه."

۲۵۳

253

۳-۱-۴- تسهیل دریافت کمک سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی

اگرچه از نظر حقوق بین‌الملل آژانس‌های بین‌المللی به سازمان‌هایی اطلاق شده‌است که دولت‌ها در آن عضویت دارند، اما برخی آژانس‌ها که سمن‌ها در آن عضویت دارند نیز آژانس بین‌المللی خوانده می‌شوند. این آژانس‌ها نیز شخصیت حقوقی دارند و می‌توانند طرف قرارداد با سایر سمن‌ها در دیگر کشورها قرار گیرند. یونیسف یکی از این سازمان‌ها است که با هدف کمک به کودکان، خانواده‌ها و افراد آسیب‌دیده از مشکلات و مسائل اجتماعی در ۱۹۰ کشور فعالیت دارند. سمن‌ها می‌توانند از طریق پرداخت حق عضویت از کمک‌های مالی این آژانس‌های بین‌المللی بهره‌مند شوند (محمودیان، ۱۴۰۰). موسسان و کارشناسان سمن در این زمینه می‌گویند: "در اغلب کشورها سمن‌ها با پرداخت حق عضویت از کمک‌های مالی آژانس‌های بین‌المللی بهره‌مند می‌شن. در ایران، عضویت در این آژانس‌ها بسیار سخت و محدود شده به ویژه از طرف نهادهای انتظامی - امنیتی که

ارائه گزارش کار سمن‌ها به آژانس‌های بین‌المللی به ویژه در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی رو بر نمی‌تابند."

کمک‌های مالی سازمان‌های بین‌المللی در دو قالب سرانه‌ای و پروژه‌ای انجام می‌شود که هر دو مستلزم پرداخت حق عضویت است. کمک‌های سرانه‌ای به این شکل است که در بازه‌های مشخصی از سال مبالغی از سوی این سازمان‌ها به سمن‌ها پرداخت می‌شود، اما در کمک‌های پروژه‌ای سازمان‌های بین‌المللی بعد از تأیید پروژه‌ی تعریف شده مورد نظرشان، مبلغی را به منظور اجرای آن و البته بر اساس گزارش پیشرفت کار به سمن‌های عضو پرداخت می‌کنند (عبداله‌زاده و پرهیزکاری، ۱۴۰۰). در این زمینه، مؤسس سمن شماره ۱ می‌گوید: "در بحث دریافت کمک مالی سازمان‌های بین‌المللی، دستگاه‌ها و نهادهای دولتی نه تنها تسهیل‌گر نیستن، بلکه در اغلب موارد مانع عضو شدن سمن‌ها در این سازمان‌ها می‌شن و اجازه هم نمی‌دن پروژه‌ای در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی از طرف این سازمان‌ها در کشور تعریف و اجرا بشه."

۲-۳- راهبردهای اجتماعی جلب مشارکت سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد

۳-۲-۱- تصمیم‌سازی سمن‌ها در سیاست‌گذاری‌های اجتماعی

جلب مشارکت مردم و سمن‌ها در قانون اساسی در واقع در رأس هرم قانونی کشور در حد متعالی و به صورت تعامل دوسویه با دولت در بستری که از مسیر توانمندسازی سمن‌ها و مردم عبور کند دیده شده است، ولی این نگاه در لایه‌های پائین‌تر هرم به اندازه لازم و کافی جریان پیدا نکرده است. در نتیجه، جلب مشارکت سمن‌ها در نظام برنامه‌ریزی و اجرایی حوزه آسیب‌های اجتماعی به شکل نظام‌مند دیده نشده است. به عبارت دیگر، در قانون اساسی ظرفیت‌های بسیاری برای ترویج به کارگیری روش‌های مشورتی در مقررات‌گذاری وجود دارد، اما تاکنون در این خصوص قانون‌گذاری درخور توجهی صورت نگرفته است (رهبری و همکاران، ۱۴۰۱). موسسان سمن درباره این مسئله می‌گویند: "دستگاه دولت و نهادهای قانون‌گذاری باید سهمی برای سمن‌ها در لایحه‌نویسی و سیاست‌گذاری حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی و به ویژه پیشگیری از اعتیاد

در نظر بگیرن. سمن‌ها به عنوان پل ارتباطی میان دولت و جامعه هستن و همیشه اون‌ها رو نادیده گرفت (مؤسس سمن شماره ۳)."

در چند دهه‌ی گذشته دولت‌ها در جمهوری اسلامی به‌رغم تعدّد و کفایت اصول قانون اساسی در به رسمیت شناختن حق مشارکت مردم و سمن‌ها در سیاست‌گذاری‌های مربوط به همه سطوح و همه‌ی بخش‌ها از جمله حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی در عمل به بودجه‌ریزی مشارکتی متمرکز شده‌اند و سیاست‌گذاری اجتماعی-مشارکتی را نادیده گرفته‌اند. به عنوان یک راهبرد، دولت می‌بایست در لایحه برنامه‌های توسعه، مشارکت سمن‌ها در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی و به ویژه پیشگیری از اعتیاد را فراتر از مشارکت مالی مد نظر قرار دهد (رهبری و همکاران، ۱۴۰۱). کارشناس سمن شماره ۹ درباره این موضوع می‌گوید: "قوانین زیادی هستن که به مشارکت سمن‌ها در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در حوزه‌های مختلف جامعه تأکید دارن. دولت باید سمن‌ها رو بینه صدای اون‌ها که در واقع صدای بخش بزرگی از جامعه است رو بشنوه و اجازه بده در حوزه آسیب‌های اجتماعی قانون رو کسایی بنویسن که ارتباط عملی با مردم و مشکلات مردم دارن."

۳-۲-۲- بسترسازی همگرایی جامعه و دولت با سمن‌ها

بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده در سطح جهان، استراتژی‌های مختلفی برای همکاری میان دولت و سازمان‌های غیردولتی ترسیم شده‌است. این استراتژی‌ها طیفی از بازدارندگی تا استراتژی‌های مکمل را شامل شده‌است. استراتژی بازدارندگی از نگرانی دولت از فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی ناشی می‌شود و در واقع، دولت این سازمان‌ها را ضد خود می‌داند. دولت در استراتژی‌های نرم‌تر به تدریج سازمان‌های غیردولتی را به رسمیت می‌شناسد و وارد تعامل محدود با آن‌ها می‌شود. چهار نوع تعامل میان دولت و سازمان‌های غیردولتی شناسایی شده‌است که عبارتند از: بیگانگی، تقابلی، ابزاری و همکاری. استراتژی همکاری رابطه‌ی برد - برد برای هر دو طرف تعامل را به همراه دارد. برعکس، استراتژی‌های بیگانگی و تقابلی رابطه‌ی باخت - باخت را برای هر دو طرف به همراه دارد و استراتژی ابزاری رابطه‌ی برد - باخت به نفع دولت و به زیان سازمان‌های غیردولتی است

(رزاقی و لطفی‌خاچکی، ۱۳۹۷). در این زمینه، مؤسس سمن شماره ۷ می‌گوید: "دولت این موضوع رو باید در نظر بگیره که سمن‌ها رقیب یا علیه دولت نیستن، بلکه با دولت دارای اهداف مشابه و چه بسا یکسانی هستن که به شیوه‌های متفاوتی عمل می‌کنن. بنابراین، دولت و سمن‌ها به نوعی همکار هم تلقی میشن نه رقیب هم."

سازمان‌های غیردولتی در هماهنگی با جامعه و سایر نهادهای جامعه مدنی نه تنها رقیب ساختار سیاسی محسوب نمی‌شوند، بلکه در کنار حکومت و به عنوان پل ارتباطی میان جامعه و حکومت می‌توانند نقش مؤثری در کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی داشته باشند. از این منظر، تقویت سمن‌ها می‌تواند جامعه را از حالت توده‌ای خارج کند و خصلتی پویا به آن ببخشد. علاوه بر این، تقویت سمن‌ها و نهادهای مدنی سبب می‌شود که شهروندان ضرورت فعالیت جمعی و تشخیص منافع جمعی را دریابند و بر خودخواهی و منفعت‌طلبی خودخواهانه غلبه کنند (رزاقی و لطفی‌خاچکی، ۱۳۹۷). بنابراین، بسترسازی همگرایی و ایجاد کانال‌های ارتباطی تعامل تعریف شده از طرف دولت برای ارتباط با سمن‌ها اهمیت اساسی در ارتقاء سطح تعامل دولت و سمن‌ها دارد. در این رابطه، کارشناس سمن شماره ۱۵ می‌گوید: "سمن‌ها برا ادامه فعالیت ناچارن با دولت تعامل و رابطه داشته باشن ولی مشکل اینجاست که دولت در حد خیلی محدودی با سمن‌ها ارتباط برقرار میکنه و بیشتر دنبال یه رابطه‌ی ابزاری اجرایی هست. یعنی از سمن‌ها به عنوان یک ابزار برا اجرای بعضی از مقاصد خودش استفاده می‌کنه."

۳-۲-۳- انعکاس و انتشار اثربخشی عملکرد سمن‌ها

روش بازاریابی و اطلاع‌رسانی یکی از شیوه‌های آشنایی جامعه با فعالیت‌های سمن‌ها است. در این روش، سمن‌ها به واسطه حضور فعال و مؤثر هم در بستر اجتماعی و مواجهه با مردم و نهادها و هم در بستر مجازی با رویکرد بازاریابی و تبلیغات سعی در شناساندن و معرفی فعالیت‌ها و حوزه‌های تخصصی خود به قصد جذب مشارکت افراد و نهادها با اهداف گوناگون به‌ویژه جذب منابعی مالی برای کسب و کار و جذب نیروی انسانی صورت می‌دهند. مؤسس سمن شماره ۴ می‌گوید: "سمن‌ها در جامعه ما خیلی مهجور هستن و خیلی دیده نمیشن و خود سمن‌ها هم تلاشی نداشته‌ن که خودشون و عملکردشون رو به

مردم معرفی کنن. به نظرم برا جذب منابع مالی و منابع انسانی، سمن‌ها باید خودشون رو به جامعه معرفی و عملکردشون رو تبلیغات کنن."

بازاریابی و تبلیغات می‌تواند با حضور مؤثر سمن‌ها در رویدادهای مختلف و در قالب برگزاری سمینارها، بازارچه‌های خیریه‌ای، حضور نمایشگاهی، کنسرت و یا حتی در فضای مجازی با پرداختن به برندسازی مجازی شکل اجرایی به خود بگیرد. آنچه که فرض مسلم است این است که کسب و کارهای سمن‌ها می‌بایست از تمامی ظرفیت‌ها و منابع موجود در راستای جذب تأمین مالی و نیروی انسانی برای توسعه کسب و کار خود بهره ببرند. در این زمینه، مؤسس سمن شماره ۷ می‌گوید: "صدا و سیما می‌تونه نقش مهمی در تبلیغات و معرفی سمن‌ها و انعکاس عملکرد مثبت سمن‌ها به جامعه داشته باشه کافیه زمان اندکی از این تبلیغات اعصاب خورد کن کالاهای مصرفی رو به معرفی سمن‌ها اختصاص بدن. اینجور هم مردم مشتاق مشارکت در سمن‌ها میشن و هم سمن‌ها مشتاق فعالیت در حوزه‌ی پیشگیری از اعتیاد میشن."

۳-۲-۴- فرهنگ‌سازی اعتماد به عملکرد سمن‌ها

اعتماد یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های هر نهاد و پایه اعتمادسازی نهادی شهروندان به نهادها است. شهروندان از مؤسسات انتظار دارند که به طور کارآمد و اخلاقی مطابق با نقش‌هایی که قانون به آن‌ها محول می‌کند در برابر شهروندان عمل کنند. اعتمادسازی به شدت مشروط به مشاهده است، به این معنا که شهروندان در صورتی به مؤسسات اعتماد می‌کنند که دیگری نیز چنین کرده باشند. به این ترتیب، اعتمادسازی نهادی حمایت و همکاری شهروندان با نهادها را موجب می‌شود و متعاقب آن فرهنگ ملی اعتماد به نهادهای مردمی را توسعه می‌دهد و منجر به جامعه‌ای کارآمد می‌شود (کوان^۱، ۲۰۱۹). بخش عمده‌ای از فرآیند فرهنگ‌سازی اعتماد به سمن‌ها در حیطه‌ی اختیار دولت است چراکه اغلب رسانه‌های ارتباط جمعی و به ویژه صدا و سیما در اختیار دولت است. مؤسس سمن شماره ۶ می‌گوید: "برا این که مردم به عملکرد سمن‌ها اعتماد داشته باشن دولت باید زمانی از برنامه‌های رسانه‌های ارتباط جمعی رو در اختیار سمن‌ها قرار بده، مردم باید به عینه

عملکرد مؤثر سمن‌ها رو مثلاً در حوزه‌ی پیشگیری از اعتیاد ببین تا بعد به اون‌ها اعتماد کنن و بخش زیادی از این فرهنگ‌سازی در حیطه‌ی اختیار دولته."

از آنجا که رضایت‌مندی مردم معیار چگونگی عملکرد سمن‌ها است، پس فرهنگ تأثیر قوی بر عملکرد سمن‌ها دارد. در واقع، ادراک ایفای کارآمد مسئولیت اجتماعی سمن‌ها به شدت در فرهنگ جامعه جا دارد. موفقیت سمن‌ها نه تنها مستلزم جلب رضایت‌مندی شهروندان است، بلکه مستلزم کارآمدی و صداقت فعالان است. این الگوهای رفتاری ریشه در فرهنگ دارند و تعیین‌کننده اعتماد نهادی است. بنابراین، فرهنگ‌سازی نقش مهمی در ایجاد و اجرای وظایف نهادهای مردمی ایفا می‌کند و در عین حال، آگاهی مدنی را افزایش می‌دهد (کوان، ۲۰۱۹). کارشناس سمن شماره ۱۰ درباره این موضوع می‌گوید: "فرهنگ مشارکت داوطلبی در امور خیریه در ایران قدمت زیادی داره مثل همین فرهنگ وقف، اما در زمینه‌ی پیشگیری از اعتیاد کار داوطلبی قدمت زیادی نداره و در این زمینه هم باید فرهنگ‌سازی بشه. سازوکار این فرهنگ‌سازی هم به راهش میتونه معرفی سمن‌ها به مردم باشه (کارشناس سمن شماره ۱۰)."

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با اتخاذ رویکرد کیفی و تکنیک نظریه داده‌بنیاد و با انجام مصاحبه با ۲۰ نفر از مؤسسان، کارشناسان و فعالان سمن‌های اجتماع محور بدنبال پاسخ به این سوال بود که سمن‌ها برای مشارکت در پیشگیری همگانی از اعتیاد با رویکرد اجتماع محور با چه چالش‌هایی مواجه هستند و برای حل این چالش‌ها چه راهبردهایی می‌بایست اتخاذ گردد؟ یافته‌های پژوهش نشان داد که عدم پایداری منابع مالی و وابستگی به دولت، مسئله جذب و نگه‌داشت سرمایه‌های انسانی، عدم کفایت سرمایه‌های علمی و مهارت‌های تخصصی و فقدان نظام حقوق و مزایایی مشخص و مستمر از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی سمن‌ها برای مشارکت در پیشگیری از اعتیاد بود. یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های پژوهش محمدی و نعمتی (۱۴۰۲)، محبوبی شریعت‌پناه و محمدتقی‌زاده (۱۴۰۲)، اسدی‌فرد (۱۴۰۳)، بودی (۲۰۲۳) و رجبی و همکاران (۲۰۲۳) مطابقت دارد، چرا که در پژوهش‌های مذکور نیز مانند پژوهش حاضر منابع مالی و انسانی، عدم مهارت‌های علمی و

تخصصی و فقدان نظام حقوق و مزایایی مشخص از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی سمن‌ها در زمینه مشارکت در حوزه آسیب‌های اجتماعی بوده‌اند. بخش دیگری از یافته‌های پژوهش نشان داد که اعتماد ناکافی جامعه و دولت به سمن‌ها، ناهمگرایی دولت و عدم حمایت قانونی از سمن‌ها، گرایش ضعیف به همکاری داوطلبی و نظارت و کنترل سخت‌گیرانه انتظامی-امنیتی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی سمن‌ها در زمینه مشارکت در پیشگیری از اعتیاد بود. یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های پژوهش محبوبی شریعت‌پناه و محمدتقی‌زاده (۱۴۰۲)، بودی (۲۰۲۳) و رجبی و همکاران (۲۰۲۳) مطابقت داشت و نتایج آن‌ها را تأیید می‌نماید، چراکه در پژوهش‌های یادشده نیز همچون پژوهش حاضر بی‌اعتمادی میان دولت و سمن‌ها، عدم حمایت از سمن‌ها، همکاری داوطلبی ضعیف و نظارت و کنترل انتظامی-امنیتی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی سمن‌ها در زمینه مشارکت در حوزه آسیب‌های اجتماعی بوده است. در پژوهش حاضر، به‌لحاظ اقتصادی-اجتماعی راهبردهایی برای مشارکت سمن‌ها در زمینه پیشگیری از اعتیاد ارائه شدند که قرابت نزدیکی با نتایج پژوهش‌های محبوبی شریعت‌پناه و محمدتقی‌زاده (۱۴۰۲)، اسدی‌فرد (۱۴۰۳) و ویس‌الکشی و همکاران (۲۰۲۳) دارد. در این پژوهش‌ها نیز مانند پژوهش حاضر مشخص شده است که مهم‌ترین رابدهای جلب مشارکت سمن‌ها در حوزه آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری از اعتیاد شامل حمایت‌های مالی، اعطای وام‌های بلاعوض، کمک‌های غیرنقدی، فراهم‌سازی امکان دریافت کمک‌های بین‌المللی، تصمیم‌سازی سمن‌ها در سیاست‌گذاری‌های اجتماعی، همگرایی دولت با اهداف سمن‌ها، و فرهنگ‌سازی اعتماد به عملکرد سمن‌ها از بوده است. پژوهش سینگ دیلون و سینگ (۲۰۲۲) نیز مشابه پژوهش حاضر نشان داده است که برای کنترل مصرف مواد اعتیادآور در جامعه ضرورت دارد تا طیف وسیعی از سمن‌ها ابتکار عمل را در دست بگیرند. در واقع، اگر قرار بر آن باشد که معضل مصرف مواد اعتیادآور در جامعه ریشه‌کن شود باید راهبردهایی اتخاذ گردد که سمن‌ها در پیشگیری همگانی از اعتیاد مشارکت فعال داشته باشند. پیشینه‌های تجربی و یافته‌های این پژوهش این واقعیت را آشکار کرد که سمن‌ها در امر پیشگیری همگانی از مصرف مواد اعتیادآور را دیگر نمی‌توان به عنوان یک وسیله

جانبی برای کمک به دولت تلقی کرد، بلکه حضور و مشارکت آن‌ها اکنون یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است و دولت باید پتانسیل این سمن‌ها را برای استفاده کامل از آن‌ها پرورش و تقویت نماید. متأسفانه تاکنون تلاش‌های محدودی برای جلب مشارکت سمن‌ها در زمینه‌ی پیشگیری همگانی از اعتیاد صورت گرفته و به همین دلیل مشارکت سمن‌ها در پیشگیری از اعتیاد به دور از ایده‌آل‌ها هستند. از این منظر، سمن‌های اجتماع محور در راستای پیشگیری از اعتیاد در ابتدای مسیر قرار دارند و دولت و جامعه‌ی مدنی برای موفقیت آن‌ها ناگزیر به اتخاذ سازوکارهای مالی، قانونی، ساختاری و اجتماعی مختلفی هستند که در پژوهش حاضر بخشی از آن‌ها در قالب راهبردهای اقتصادی- اجتماعی ارائه شده‌اند.

تقدیر و تشکر

از مدیران مؤسس، کارشناسان و فعالان سازمان‌های مردم‌نهاد (مؤسسات، خیریه‌ها، کانون‌ها، بنیادها، انجمن‌ها، جمعیت‌ها، مجمع‌ها) استان اصفهان که در این پژوهش مشارکت و پژوهش‌گر را یاری رساندند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- اسدی‌فرد، محمد (۱۴۰۳). الگوی مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۸ (۷۲)، ۷-۳۲.
- آهنگ، فرحناز؛ ایمانی، عبدالمجید و یعقوبی، نورمحمد (۱۳۹۹). سناریونویسی عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت اجتماعی در سازمان‌های اجتماع محور پیشگیری از اعتیاد. *مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی*، ۹ (۲)، ۱۱۳-۱۴۲.
- حاتمی‌خلیجان، خدیجه؛ قاضی‌نژاد، مریم؛ باستانی، سوسن و راد، فیروز (۱۴۰۲). بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حل مسائل اجتماعی (فرا تحلیل تحقیقات انجام‌یافته در سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۷۰). *رفاه اجتماعی*، ۲۳ (۸۸)، ۲۷۰-۲۳۷.
- قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه. ۱۱۲-۱۱۰.
- رزاقی، نادر و لطفی‌خاچکی، بهنام (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی؛ با تأکید بر رابطه آن‌ها با دولت. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۵ (۱۱)، ۹۷-۱۲۸.

رهبری، مریم؛ مجدزاده، سیدرضا؛ رجبی، فاطمه و ودادهیر، ابوعلی (۱۴۰۱). سیاست‌گذاری مشارکتی سلامت در ایران: تأملی بر تجربیات بعد از انقلاب در چارچوب هرم قانونی. *نشریه فرهنگ و ارتقاء سلامت*، ۶ (۱)، ۱۱۷-۱۱۰.

سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی، ماده ۵۵ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶. <https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=1743801659624223197>
عبداله‌زاده، محسن و پرهیزکاری، ابوذر (۱۴۰۰). *امپراتوری خیریه‌های مردم‌نهاد در ایران و جهان و زمینه‌های فعالیت آن‌ها*. سومین همایش ملی خیر ماندگار، دانشگاه صنعتی اصفهان.
محبوبی شریعت‌پناه، نسیم‌السادات و محمدتقی‌زاده، مهدیه (۱۴۰۲). مطالعه کیفی چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب شهر تهران. *زن در توسعه و سیاست*، ۲۱ (۳)، ۷۶۱-۷۷۹.

محمودی، شیرکوه و نعمتی، سارا (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی سازمانی مراکز ترک اعتیاد در پاسخگویی به خواسته‌های محیط بیرونی: تعاملی بر دیدگاه دینفعان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۷ (۶۹)، ۳۵۳-۳۸۰.
محمودیان، سارا (۱۴۰۰). *تعاملات ایران و نهادهای بین‌المللی در مقابله با بیماری کوید ۱۹: مطالعه موردی سازمان بهداشت جهانی و صندوق کودکان ملل متحد*. تهران، هشتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.

مختاریان؛ حسین و هاشمی، علی (۱۳۸۹). *اقتصاد مواد مخدر - برآورد هزینه در ایران*. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱ (۴)، ۱۷۵-۱۵۱.

مومنی، اسکندر؛ بابائی، محسن؛ پور رحیمی، مهدی؛ شیرزاد، جلال؛ اردلانی، حسین و افتخاری، اصغر (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر مصرف گل و روان‌گردان‌های جدید در بین جوانان (مورد مطالعه: جوانان شهر کرمانشاه). *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۸ (۷۳)، ۵۴-۳۱.
نجابت، انسیه؛ امیرخانی، امیرحسین؛ موغلی، علیرضا و درویش، حسن (۱۴۰۰). *شناسایی و تبیین مؤلفه‌های «یارانه خوب»*. *رفاه اجتماعی*، ۲۱ (۸۳)، ۱۶۷-۲۲۸.

References

- Bodi, C. D. (2023). Challenges and Opportunities of Non-Governmental Organizations. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII: Social Sciences. Law*, 16(65), 223-230.
- Charmaza, Kathy and Thornberg, Robert. (2021). The pursuit of quality in grounded theory. *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 305-327.
- Dezhakam, H. & White, W. (2021). *Innovations in Addiction Treatment and Recovery the Story of Congress 60*. Translations by Ehsan Ranjbar Cover Art by Shani Dezhakam Editorial Assistance by Kim Clower.
- Forde, A. I. (2023). *The American Founding Documents and Democratic Social Change: A Constructivist Grounded Theory*. Dissertation Submitted in Partial

- Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
Walden University: College of Health Sciences and Public Policy.
- Kwon, O. Y. (2019). *Social trust and economic development*. Monograph Book.
The Case of South Korea.
- Rajabi, M., Ebrahimi, P., & Aryankhesal, A. (2023). Facilitators of improving the function of nongovernmental organizations (NGOs) in Iran's health system. *Journal of Education and Health Promotion*, 12, 147.
- Singh Dhillon, S., & Singh, M. (2022). Responsibility of Society and NGO in Combating the Problem of Drug Abuse. *Journal of Education: Rabindrabharati University*, XXIV (12), 72-77.
- UNODC Research. World Drug Report (2023): Website: www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html.
- Visalakshi, S., Prateek, V., Kamaldeep, S., Rahul, P., Philip, S., Vinay, B., Manjunatha, N., KCN and Math SB. (2023). Role of Mental Health Non-Governmental Organizations (MHNGOS) in Realizing The Objectives of the Mental Healthcare Act (MHCA) 2017. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 45(1), 69-75.
- Zaidi, U. (2020). Role of Social Support in Relapse Prevention for Drug Addicts. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13(1), 915-924.

